

A
SZÉKELY-UDVARHELYI
RÓM. KATH.
FŐGYMNASIUM
IFJUSÁGÁNAK
ÉRDEMSOROZATA

AZ
187²/₃. TANÉV VÉGÉN.

SZÉKELY-UDVARHELYTT,
NYOMATOTT BECSEK D. KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.
1873.

STREET-DUVALLETT

NO. 10

FOGYMVASIUM

MURKIN

BRITISH MUSEUM

42877

1852 TANGA WEEH

A NYELV EREDETE.

(Bölcsészeti értekezés.)

Azon különféle hypothesisok, melyek a nyelv eredetét illetőleg a bölcsészek és nyelvészek által felállítottak, még szilárd támpontra nem jutottak. Igaz ugyan, hogy a hasonlító nyelvészet a kutatás folyamában, sok és váratlan fölfedezésekre tett szert: mindazonáltal mégis hasonlít a sötétben járóhoz, ki csak tapintó érzéke által vezetettve, haladhat az általa ismeretlen úton. A mózesi történelem igazságát kimutatni s az Isten súgta nyelvet megismerni, volt feladata a nyelvészeknek; azonban ez agyrémszerű nézet elérhetlen lévén, nem maradt más út, mint keresni oly nyelvet, melyre a többinek eredete, hasonlítás, egybevetés, elemzés és leszármaztatás útján visszavezethető volna. S valóban a nyelvészek által tett újabb kutatások, fokonként leszállíták a már előbb sokasított önálló nyelvek számát, és a buvárlatok újabb nemének sikerült a nyelvek között oly rokonságot fölfedezni, mely valamennyi nyelvnek jelleme és lényegében gyökeredzik úgy, hogy egyikök sem létezhetett volna soha ezen elemek nélkül, melyeken hasonlóságuk alapszik. Miből következik, hogy ezen nyelvek eredetileg egyek valának, honnan e mindenikkel közös és lényeges elemeket nyerték s hogy ezen törzsnyelv — melyből a többi származott — még a teremtés percében megadatott az embernek.

A fáradhatatlan tudós Humboldt Sándor e nevezetes pont fölött ekként nyilatkozik: „Bármily elkülönítetteknek látszanak kezdetben bizonyos nyelvek, bármily szeszélyek és sajátságokkal birjanak, mégis bizonyos hasonlóság létezik köztük, s számos vonatkozásaikat azon mérvben fogjuk mindinkább fölismerni, mint a bölcsészeti néptörténelem és nyelvudomány a tökély pontjához közeledik.“ (Asia polyglotta 11 l.)

S csakugyan a jelenleg ismert nyelvek nem képeznek önálló és eredetileg elűtő rendszert, hanem csak fajai egy magasb egységnek, a nyelv-családoknak, melyek szintén bizonyos törzsnyelv-rokonsággal birva, egy eredeti kútfőből kell hogy származzanak; annál inkább, mert a már általánosan elfogadott nézet szerint, a nyelvek nem physiologiailag, hanem alakilag különböznek egymástól, és hogy e különbség oka egyedül a lélektani és műveltség történelmi alapon lelhető fel. A nyelv-rokonság pedig nem magyarázható meg más módon, mint azáltal, hogy az ó és az új világ valamennyi szójárásában, egy ős nyelvnek maradványai lelhetők fel; oly nyelvnek t. i., mely természet fölötti módon, isteni ihletés következtében adatott az embernek, nem pedig maga az ember által találtatott föl. A mózesi történelem a nyelvet, nem mint szüleményét az emberi ész találékonyosságának, hanem mint isteni ajándékot írja le, és mint törzsnyelvet, melyből a többiek külső és váratlan erő hatása következtében származtak. Maga a híres sz.-pétervári tudós Goulianoff, mint nagy lingvista, a nyelv egységére vonatkozólag így nyilatkozik: „Ha valaha bármely bölcsészeti előítélet, az emberi nem bölcsőjét sokasítaná, a nyelvek azonossága, egysége mindig kéznél volna, hogy a varázsművet megsemmisítse, s e tekintély a legelfogultabb szellemet is képes volna az igaz útra téríteni.“ (Buletin Universel VII. r.) S így a hasonlító nyelvészet ezen vívmányai, tért nyitottak nekem, hogy áttérjek tulajdonképi tárgyamra a nyelv eredetére.

A nyelv vagyis az élőbeszéd, némelyek szerint magától az embertől találtatott fel, a melyre őt a természet ösztönözte és csak az idők folytán jutott bizonyos megállapodásra. Azonban, hogy ezen nézet helytelen, ellenben, hogy a beszéd egy isteni erő ihletése következtében, már a teremtés percében megadatott az embernek, kitűnik a következő ész-okokból.

Hogy beszélhessünk, nem elég gondolkodni tudni, hanem egyszersmind a gondolatot tagolt hangok — azaz szavak által kell kifejezni. A ki ezzel nem bír, mint p. o. a némák, az eszméit nem tudja másokkal közleni. Mi tehát a szó? A szó kifejezése, külseje, ruhája, s mintegy teste a gondolatnak, a gondolat pedig belsője, lényege, szóval lelke a szónak. A gondolat tehát megelőzi a szót, az élőbeszédet. Hogy beszélhessünk, már tudnunk kell gondolkodni, s ha az első emberek a kik beszéltek, egyszersmind a beszéd feltalálói is voltak, ezt

csak a gondolkodó erő közremunkálásával érhatték el. De ez lehetetlen volt. Ugyanis a tiszta gondolkodó erő, melynek segédelmével találhatták az ember szavakat, vagyis a gondolat, mi volna egyéb, mint a szellemnek beszélgetése önmagával? s ha a gondolat nem egyéb mint a szellemnek beszélgetése önmagával, akkor a gondolat segítségével hogyan találhatták volna fel az emberek a szót, ha már nem tudtak beszélni, és ha nem tudtak beszélni, hogyan tudtak gondolkodni, holott erre nézve az okoskodó értelemnek szükségképen szavakra van szüksége? A beszédnek tehát meg kellett előznie a gondolatot. De ha a beszéd művészetével nem bírtak az emberek, akkor nem gondolkodhattak; gondolkodás által tehát a beszéd nem volt feltalálható. Véleményem szerint tehát, igaza van Mózesnek, hogy a nyelv az emberrel született.

A természettani tárgyak és tünemények, melyek rajtunk kívül vannak, és benyomást tesznek az ember lelkére, a benyomás alatt és annak megszűntével, bizonyos képeket hagynak ugyan magok után a lélekben, de hogy azokat megérthessük, szükséges, hogy a lélek a megmaradt képet analysis és synthesis útján megismerje, azaz arról fogalmat alkotván magának a ható tárgyat megnevezze. De hogyan alkothat a lélek magának fogalmat a ráható tárgyról, ha nem bír a beszéd művészetével, mert ugyanis a fogalom nem egyéb, mint a tárgy lényeges tulajdonságának kifejezése szavak által.

Nem lehetett tehát az embernek a természetben előforduló tárgyakat megismerni és azokról magának fogalmat szerezni, azokat szóval megjelölni, ha már a beszéd tehetségével nem bírt.

Mivel tehát a szavak feltalálása a gondolkodó értelem tevékenységének tulajdoníthatik, de mivel az értelemnek ily tevékenysége szó nélkül nem is képzelhető, ennél fogva az ember nem találhatta fel a beszédet, hanem azzal már kezdetben kelle birnia. Maga a pogány bölcsész Plátó is elismeri: „Mi engem illet — ugymond — önmagától érthető világos igazság gyanánt tekintem azt, miszerint a szavak a tárgyra eredetileg, csak ember fölötti hatalom által alkalmaztathattak, s innen ered, hogy azok oly helyesek.“

Annyi igaz, hogy a nyelv, azaz a beszéd nem volt annyira kifejlődve, miként az a művelt népeknél található, s igaz, hogy erre nem is volt szükség; de az is igaz, hogy az ész-okok kérlelhetlen logikája, a nyelvnek az ember általi feltalálása tételét, mint olyant, a mi önmagának ellenmond, elveti, meg nem engedheti. Maga Rousseau is bevallja ezen igazságot, ki így nyilatkozik: „Ha az embereknek a szóra szükségök volt, hogy gondolkodni megtanuljanak, még inkább szükségök volt arra, hogy gondolkodni tudjanak, a végből, hogy feltalálják a beszéd művészetét; s habár megértenők is, hogy a szónak hangjai mikép fogadtattak eszméink megalapított tolmácsaiul, de folyvást megfejteni való kérdés maradna, valjon milyenek lehettek ama megállapodás tolmácsai az eszmékre nézve, melyek érezhető tárgy hiányában, sem taglejtés, sem szó által nem jelentkezhettek, ugy hogy alig lehet tűrhető gyanításunk arra nézve, hogy mikép jött létre azon művészet, miszerint gondolatainkat másokkal közöljük, s a szellemek között közlekedést alapítunk meg.“ („Az emberek közötti egyenlőtlenség eredetéről“ című munkájából.)

A materialistáknak a nyelv eredetére vonatkozó azon állítását, hogy az embernek eredetileg állati hang adatott, hogy ez csak hangfokozatban vala különböző amazokétól, s hogy a természettől feléje jött hangokat utánozva módosította és képezte beszédét; mint helytelen tétel, a következő ész-okoknál fogva elvettetik.

Ugyanis az ember és az állat hangja közötti különbség nem hangfokozatos, hanem létalapos, annyira, hogy míg amazok érthetetlen hangokat hallatnak, minden belső tartalom nélkül; addig az embernek hangja, mind alakra, mind lényegre, gondolkodó értelmet árul el, és egyszersmind ezen értelmi beszédnek nyilvánulása, egy áthághatlan falat emel a csupa érzéki állat és az ember mint érzékiség által korlátozott észlénység hangja között.

Az állatok hangja nem egyéb, mint valamely szabálytalan és összefüggetlen hangoknak egymásutánja, melyek magasb fokozatu érzelem nélkül nyilvánulnak, s legtöbbszörre kellemetlenül érintvén az ember hallérzékét, csak fülsértő zajt okoznak. Az ember hangja ellenben egy bölcsen és rendszeresen hangzók és mással hangzókából összeállított értelmi beszéd, mely a szív hurjait érintvén, a kebelben vágyakat fakaszt, buzdít, lelkesít és lever, s mely kinyomata és kifejezése a bennünk rejlő gondolatnak, annyira, hogy nem létezik csak egy szó is, mely valamely gondolatot ne nyilvánítana. Mivel pedig a tapasztalat adatai szerint, mielőtt gondolatunkat kifejeznők és azt másokkal közölnök, előbb rendszerint a gondolatot kifejező szót meg szoktuk választani, világos, hogy a beszéd művésze eredetileg adatott az embernek, s minden szó az okoskodó értelemnek valamely eszméjéhez lévén kötve, ez a madár hangjától eredetileg és lényegileg különböző volt.

Annyi idők lefolyta alatt is a madárhang előttünk egy érthetetlen chaosz, melyben semmi törvény, rendszer, és semmi fejlődési fokozat nem mutatkozik, míg egyedül az emberi nyelv azon egyetlen beszédmód, melynek száma noha 3000-re tétetik, mindazonáltal daczára ezen számmennyiségnek, egy oly közös törvényen nyugszik, mely alapját képezi minden nyelvnek, s mely közös törvény — mivel minden nyelvben feltalálható —

elég erős érv arra, hogy a nyelv eredetileg adva volt az embernek, s hogy ezen eredetileg adott nyelvből származtak a többiek.

Ha felvesszük azt, hogy az ember szükségtől kényszerítve, a kültermészetből feléje jövő hangokra figyelt, s ezeket utánozva tett szert a beszédre — a mint ezt nagyön sokan hiszik —; ugy a józan ész felfogása szerint, kimagyarázhatlan titok, sőt lehetetlenség az, hogy mikép lehetett minden egyes embernek, a feléje jövő tartalom nélküli szabálytalan természeti hangokból, önmagára hagyatva, egy oly nyelvet alkotni, melynek minden egyes szava egy másik által megértessék, vagyis, hogy ugyanazon gondolat keltessék fel a hallgatóban, mint a minőt a beszélő elakart érni a nyelvnek tagolt hangjai által? Ha mindenki önmagára hagyatva saját felfogása szerint, egy közös törvényt mellőzve alkotott magának beszédet, hogyan lehetséges az, hogy daczára ezen egyéni felfogások különbségének, mégis egy közös törvény uralkodik minden nyelvben, s hogyan lehet az, hogy mindazon beszédrészek, melyek valamely művelt nemzet nyelvét alkotni szokták, a főnévtől egészen a névelőig, majdnem, sőt mondhatni, hogy minden nemzet nyelvében feltalálhatók, s még a beszéd részeinek egymástóli képzése is, ugyan egy törvény szerint megy végbe? Kérdés, melyre felelet adni, igen nehéz. Ha a materialismusnak ezen tétele valami erővel bir, akkor, hogyan fogják nekünk a nyelvek különbségét értelmezni, és daczára a nyelvek közötti különbségnek azok rokonságát mégis elismerni, szemben a hasonlító nyelvészet vívmányaival, mely a nyelvek eredetét azok rokonsága alapján, egy törzsnyelvre visszavezethetőnek mondja? Azonban a hangutánzásról felállított tétel nem áll, mert ha e tételnek valami alapja volna, akkor minden nyelvnek gyökszavai, visszavezethetők volnának a csupa indulat-szavakra, a mi azonban képtelenséggel párosult lehetetlenség. Igaz, hogy többen tettek kísérletet, a nyelv gyökszavait az indulat-szavakból kimagyarázni, azonban ezen hiu törekvésökben zátonyra jutottak és megcsalatva kelle visszatérni azon pontra, a honnan kiindultak vala. És ha vissza volna is vezethető ezen indulatot kifejező érthetetlen hangokra, akkor is megfejtendő kérdés marad az, hogy mikép lehetett ezen értelmet és tartalmat nélkülöző hangokat utánozva, egy oly nyelvet alkotni, mely gondolkodó értelmet árul el, ha mar az ember a beszéd művészetével nem vala felruházva? S ha csakugyan az embernek eredeti állati hang adatott, mikép lehetséges, hogy a csupa érzéki állatok közül, még minden utánzás és tanítás daczára sem jutott egy is az értelmi beszéd művészetéhez? Nem jutott s nem is fog jutni egy is, mert a hol nincs lélek, ott beszéd sincsen, s nem is képzelhető, s ha nincs gondolkodó ész, értelmi beszéd elő nem állhat. Az embernél pedig van gondolkodó lélek, szóval az „én“, tehát kellett, hogy a beszéd művészetével felruházott legyen.

Azért mondja Rousseau: „Minden nyelvben a legélénkebb felkiáltásoknak semmi értelmök sincs, a sohajok egyszerű hangok; a némákból, vagyis a siketekből csak érthetetlen hangok törnek ki.“ (Esai sur l'origine des langues 4 fej.)

Ime tehát a vonal, a válaszfal, melyet átlépni lehetetlen, hacsak a józan ész szavának és a tudomány által fölállított elveknek ellenmondani nem akarunk. A józan észnek ezen elveit eldobva, és a hasonlító nyelvészet kutatásaira figyelmeznem nem akarva, oly labirinthyszerű térre lépünk, melyen az emberi nyelvnek eredete, végetlen föltevésekre adna alkalmat, s örökre kimagyarázhatlan lenne. A hypothesisek tehát, melyek a nyelv eredetét illetőleg felállítottak, az észbeli bizonyítékok erejénél fogva meg nem állhatnak. Nem lehet tehát semmi hitelesebb, mint Mózesnek az őskor ezen legnagyobb történéskének adata, ki éles elméjével, egy felsőbb isteni kinyilatkoztatás következtében, az ő korának történelmi adatait nemcsak egyszerűen irta meg, hanem egyszersmind úgy adta át az utókornak, hogy az emberiség ezeknek igazságát csak századok mulva ismerné meg, és hogy az utókor tudományos fölfedezései, az ő történelmi adatainak minden pontját igazaknak találva — daczára azon kor-különbségnek, mely tőle minket elválaszt — valószínűséggel határos érvet meritene innen arra nézve, miszerint a nyelv eredetét illető tudósítása is, valóságos alapra van letéve.

„A kik azt gondolják, — ugymond egy névtelen tudós szerző — hogy a nyelvek emberi intézmények, s hogy eredetöket bizonyos önkényes megállapodásnak köszönik, melyeket az emberek annyiban létrehozottak, a mennyiben bizonyos neveket adtak a tárgyoknak, sohasem gondolkoztak figyelmesen arról, a mit állítottak. Mert már beszélni és megérteni kell, hogy valamely pontra nézve megegyezünk; elkerülhetlenül szükséges, hogy valamely ember által képezett hang, egy más ember szellemében bizonyos eszméhez csatoltassék; szóval szükséges, hogy a megállapodás szóval történt legyen, a végből, hogy új szavaknak új eszméket tulajdonítsunk. E nélkül az emberek mindnyájan némák volnának egymás irányában, és semmi közössel nem birnának, mint azon általános felkiáltásokkal, melyek a szenvedélyeket és erőszakos indulatokat jelölik.... A beszéd eleme igen egyszerű és természetes valami. De arra sohasem jutottak volna az emberek, hogy azokat feltalálják és használatba vegyék, ha az Isten az embernek nyelvet nem készített volna, a végből, hogy eszközt nyújtson arra, miszerint magát a szó által értelmezze.“ (Explication de la Genesi. Paris II k. 347.)

Maga Humboldt, ki az igazság iránti elfogulatlan elméjével szokott nyilatkozni a tárgyokról, a nyelv eredetére vonatkozólag így szól: „Teljes meggyőződésem szerint, a szót úgy kell tekintenünk, mint a mely el-

válaszhatlanul össze van kötve az emberrel; mert ha azt az értelem műve gyanánt tekintjük, mely arra ismere-
tei keletkezése alkalmával egyszerűen rájött, úgy az teljesen megmagyarázhatlan. A helyett, hogy a nyelveknek
egyforma gépies menetet jelöljek ki, inkább elfogadom azoknak nézetét, a kik a nyelvek eredetét az Istenség
első és közvetlen kinyilatkoztatásához viszik vissza.“ (Memoires de l' Academi royale. 247. l.) Nézetem szerint
tehát hiteles Mózesnek a nyelv eredetére vonatkozó történelmi adata, s a már megállapított ész-okok és a ha-
sonlító nyelvészet vívmányainál fogva, a nyelv eredetileg adatott az embernek, nem pedig általa találtatott föl.
Miként a nagy történész adatait, a földtani ásatagok és a különféle kutatások helyeseknek bizonyították be, úgy
azt is erősen hiszem, hogy a tudomány Mózesnek a nyelv eredetére vonatkozó adatát is, helyesnek fogja bebizo-
nyítani; annál inkább, mert a mint egy nagy nyelvész Bálbi mondja: „Sem történelmi, sem csillagászati emlékek
nem valának képesek Mózes könyveire valamikor tévedést rábizonyítani; sőt ellenkezőleg, valamint a legtudósabb
nyelvészek, úgy a legalaposabb mennyiség-tanárok által nyert eredmények, fölötte csodálatos módon öszhangzanak
velök.“ (Atlas ethnographique du globe Paris 1826.)

Sz.-Udvarhelytt, 1873. július hó 27-én.

Kőrödy Endre,
bölcészettanár.

T A N Á R I K A R.

Sorszám	A t a n á r n e v e	Tantárgyak, melyeket előadott	Osztályok, melyekben tanított	Előadásainak hetenkénti óraszama	Jegyzetek
1.	Baráczy Albert , egyházi, az orsz. középtanodai tanáregylet tagja	Görög nyelv Német nyelv	V—VIII. VI—VIII.	17	VI-ik osztály főnöke, a sz. Imre-növelde al- igazgatója és az ifju- sági könyvtár őre.
2.	Bors Lázár , világi, hites ügyvéd és az országos középtanodai tanáregylet tagja	Latin nyelv	VII. VIII.	10	A főgymnasium igaz- gatója.
3.	Csiby Tamás , egyházi	Történelem	III—VIII.	17	III-ik osztály főnöke, segédlelkész és a gymn. könyvtár őre.
4.	Daróczy János , világi	Magyar nyelv Német nyelv	II—VI. IV. V.	20	V-ik osztály főnöke.
5.	Kóródy Endre , egyházi	Hittan Bölcsészet Német nyelv	I—IV. VII. VIII. III.	18	II-ik oszt. főnöke és algymnasiumi hit- elemző.
6.	Kovács Antal , világi, hites ügyvéd és az orsz. közép- tanodai tanáregylet tagja	Mennyiségtan Latin nyelv	V—VIII. I.	18	VIII-ik oszt. főnöke és a zenedialap pénz- tárnoka.
7.	Lukácsfy Manó , világi	Latin nyelv	II. IV. V. VI.	23	IV-ik osztály főnöke.
8.	Nagy István , egyházi	Mennyiségtan	I—IV.	16	Értekezleti jegyző.
9.	Poszler János , egyházi	Hittan Latin nyelv	V—VIII. III.	13	A sz. Imre-növelde igazgatója és felgym- nasiumi hitszónok.
10.	Török Gyula , világi, az orsz. középtanodai tanáregylet tagja	Természettan Természetrajz Mennyiségtani föld- rajz	III. IV. VII. VIII. V. VI. V.	19	VII-ik osztály főnöke és a természettár őre.
11.	Csiszér Péter , világi (ideiglenes)	Rajz Szépirás	I—IV. I. II.	18	A helyi r. kath. főelemi iskolában is tanítja a rajzot hetenként 3 órán.
12.	Móricz Gyula , világi (ideiglenes)	Magyar nyelv Földrajz Természetrajz	I. VII. VIII. I. II. III. I. II.	18	I-ső oszt. főnöke.

T a n i t ó k.

1.	Liszkay Károly , világi	Műének	I—VIII.	2	Ns udvarhelyszéki tisztsergi irnok.
2.	Matoltschi Károly , világi	Tornászat	„	3	Cs. k. 23-ik vadász- zászlóaljbeli hadapród.
3.	Pavelka Márton , világi	Zene	Önként vállalkozóknak	6	Katonai karnagy.

AZ IFJUSÁG ÉRDEMSOROZATA.

ELSŐ OSZTÁLY.

A tanuló neve	Magavise- lete	Szorgalma	Hittan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természet- rajz	Mennyiség- tan	Rajz	Testgya- korlat	Szépíráás	Ének	Általános sorozat
Balázi János	3	3	1	3	3	2	2	3	3	3	4	1	I. r.
Barabás Lajos	4	3	4	4	4	4	5	4	4	3	4	3	II. r.
Bartos Dénes	3	2	1	1	2	1	1	2	3	4	3	4	kit.
Benedek Ferencz, ism.	3	2	1	2	3	1	1	2	3	2	3	2	jel.
5 Boér István	3	3	4	4	5	4	4	5	4	3	5	2	II. r.
Erdős János, v. m.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Gerich György	4	3	2	4	4	3	3	5	5	4	4	3	II. r.
Goór Albert	4	4	4	4	5	3	4	5	3	3	3	3	II. r.
Józsa János	4	4	4	4	4	4	4	5	4	3	4	4	II. r.
10 Novák Sándor	3	2	1	1	2	1	1	2	4	3	4	4	II. r.
Pakot Elek, v. m.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	kit.
Pap Albert	3	2	1	1	2	1	2	2	2	3	3	2	jel.
Pál Sándor, öszt.	3	3	2	3	4	3	3	4	3	4	4	3	I. r.
Sándor István	4	5	4	4	5	5	4	5	4	3	4	3	II. r.
15 Sebestyén József, ism., v. e. k.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Simó Antal	4	5	4	4	5	4	4	5	3	3	3	2	II. r.
„ Balázs	4	3	4	3	4	2	3	4	5	2	5	3	I. r.
„ István	3	3	4	3	4	1	1	4	5	2	5	3	I. r.
Szálasy József, ism.	4	3	3	3	4	3	3	4	2	2	3	4	I. r.
20 Szeles Albert	4	3	1	4	4	2	3	4	5	3	5	3	I. r.
Tibád Árpád	4	4	4	4	5	4	3	5	5	4	5	.	II. r.
Török Miklós, ism., v. m.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Vas Ádám, h. v., v. e. k.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.

MÁSODIK OSZTÁLY.

Benke János	3	2	1	2	3	2	2	2	3	3	3	.	jel.
Boér Lázár, g. kath.	4	3	4	4	4	4	3	4	2	3	2	2	I. r.
Geréb Dénes	3	3	1	3	4	3	2	4	2	4	2	2	I. r.
Geréb József	3	4	2	3	5	4	4	4	2	3	2	4	II. r.
5 Gergely Ferencz	4	5	4	5	5	5	4	5	3	2	4	3	II. r.
Holló András, ism., v. e. k.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Jakab Imre	3	3	3	4	4	4	4	4	4	3	4	.	I. r.
Kovács József, öszt.	4	3	2	2	2	1	1	3	3	3	4	2	jel.
Lakatos Gáspár	4	4	4	4	4	4	4	4	4	3	4	2	I. r.
10 László Albert, h. v.	4	3	3	4	4	4	2	4	4	2	5	4	I. r.
László Dénes	4	3	4	3	4	3	2	4	4	4	5	2	I. r.
Lőrincz János, öszt.	3	3	3	3	4	4	3	4	4	3	4	3	I. r.
Máté István	2	2	1	2	3	2	1	3	2	4	3	3	I. r.
Nyerges Gyula	3	3	4	3	4	3	3	3	3	3	3	3	I. r.
15 Ozsváth Miklós	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	I. r.
Sebestyén Dénes	4	3	4	4	4	4	3	4	3	4	4	.	I. r.
Simó Ferencz	3	3	2	3	4	3	2	4	3	2	3	4	I. r.
Szabó Károly	4	3	2	3	3	2	2	3	2	3	3	2	I. r.
Szántó József	2	2	1	2	2	1	1	2	2	2	5	3	I. r.
											4	2	jel.

HARMADIK OSZTÁLY.

A tanuló neve	Magavise- lete	Szorgalma	Hittan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Földrajz	Történelem	Mennyiség- tan	Természet- tan	Rajz	Testgya- korlat	Ének	Általános sorozat
Benedek Albert	4	3	3	2	4	3	3	3	4	4	4	2	4	I. r.
Fábián József, v. e. k.	4	3	1	3	4	2	2	2	2	2	4	2	2	I. r.
Gerich Ferencz	4	3	1	4	4	2	2	3	4	4	4	4	4	I. r.
Hikman Károly	4	3	1	4	4	2	2	3	4	4	4	4	4	I. r.
5 Koronkay István, v. e. k.	3	3	4	4	5	4	4	4	5	4	4	2	2	II. r.
Lőrincz Károly	2	2	1	2	3	1	1	2	2	2	2	3	3	jel.
Márton Mózes	3	3	4	4	4	4	3	3	4	3	4	3	2	I. r.
Muntyán Miklós	2	2	1	2	3	1	1	1	2	1	2	2	2	jel.
Péterfi Gáspár, öszt.	2	2	1	2	3	1	1	1	2	2	4	3	3	I. r.
10 Sántha Bálint	3	3	2	2	4	2	3	1	4	2	4	3	3	kit.
Sebestyén Mózes	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	kit.
Szabó János, öszt.	2	1	1	1	2	1	1	1	1	1	2	2	1	kit.
Szabó József	3	2	1	1	3	2	2	2	3	2	2	2	2	I. r.

NEGYEDIK OSZTÁLY.

A tanuló neve	Magavise- lete	Szorgalma	Hittan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Mennyiség- tan	Vegytan	Rajz	Testgya- korlat	Ének	Általános sorozat	
Ágotha Gergely	4	3	4	4	4	4	3	4	4	3	2	3	I. r.	
Balázs András, öszt.	3	2	1	2	2	2	1	1	1	1	1	2	2	jel.
Csiszér Lajos	2	2	3	2	3	3	2	2	1	2	1	1	1	I. r.
Keresztes József	3	3	3	4	4	4	4	3	4	3	3	3	3	I. r.
5 Mihály Ignác	3	3	3	4	3	4	3	3	4	3	3	3	3	I. r.
Süller István, öszt.	3	2	1	2	2	2	1	2	1	2	3	3	3	jel.
Szabó Antal, öszt., v. m.	3	3	3	3	4	3	3	4	3	4	3	4	4	I. r.
Szabó Gábor	3	3	3	3	4	3	3	4	3	4	3	3	4	I. r.
Szörösey Imre	4	4	4	4	4	1	3	5	3	3	3	3	3	II. r.
10 Tamás Albert	2	1	1	1	2	2	1	2	1	2	1	2	2	jel.
Tamási Áron, öszt.	2	1	1	1	2	2	1	1	1	2	3	3	2	kit.
Vaszi János	3	2	1	3	3	4	1	3	1	3	3	3	3	I. r.
Vorsatz Antal	3	3	2	4	4	4	2	3	2	4	4	3	3	I. r.
Incze Antal, magántanuló	3	3	1	2	2	2	2	1	1	2	2	2	2	jel.

ÖTÖDIK OSZTÁLY.

A tanuló neve	Magavise- lete	Szorgalma	Hittan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Német nyelv	Mennyiség- tani földrajz	Történelem	Természet- rajz	Mennyiség- tan	Testgya- korlat	Ének	Általános sorozat
Albert János, öszt.	3	2	1	2	2	1	2	2	2	2	1	2	1	jel.
Bajna Ferencz	3	3	2	2	3	3	3	4	2	3	3	3	3	I. r.
Balog Vendel, öszt.	3	2	1	2	2	2	2	2	2	1	2	2	2	jel.
Barabás Domokos, öszt.	3	2	1	2	3	1	2	2	1	2	2	2	2	jel.
5 Benedek Bálint, öszt.	3	2	2	3	3	2	3	2	2	2	2	2	3	I. r.
Kiss Dénes, öszt.	3	2	2	3	3	2	3	2	2	2	1	3	3	I. r.
Kiss Mózes, öszt.	3	2	2	2	3	3	2	1	3	2	2	3	3	I. r.
Kozák Ferencz	4	4	4	4	4	3	4	4	4	4	4	3	3	I. r.
Pál Antal, öszt.	2	1	1	1	2	1	2	1	1	1	1	2	1	kit.
10 Ugron Antal, öszt.	2	3	2	3	4	3	4	4	3	4	3	3	3	I. r.
Veress Ferencz, öszt.	3	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	kit.

HATODIK OSZTÁLY.

A tanuló neve	Magavise- lete	Szorgalma	Hittan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Német nyelv	Történelem	Természet- rajz	Mennyiség- tan	Testgya- korlat	Ének	Általános sorozat
Biális Ferencz, öszt.	2	1	1	1	2	1	1	1	2	1	2	3	kit.
Gáspár Balázs, öszt.	3	2	1	2	3	1	3	1	2	2	3	2	I. r.
Gegő György, öszt.	3	1	1	2	2	1	1	1	2	2	4	1	jel.
Lakatos Dénes, öszt.	3	3	2	3	3	3	3	3	4	3	1	3	I. r.
5 Lájber Adolf	3	3	3	4	4	4	4	4	4	4	3	2	I. r.
Nemes Dénes	2	3	2	3	4	3	3	3	2	4	3	1	I. r.
Soó Dénes	2	1	1	1	2	1	1	1	1	1	.	.	kit.

HETEDIK OSZTÁLY.

A tanuló neve	Magavise- lete	Szorgalma	Hittan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Német nyelv	Történelem	Mennyiség- tan	Természet- tan	Bölcsészet	Testgya- korlat	Ének	Általános sorozat
Bajkó Móricz, öszt.	3	3	2	2	4	3	3	3	3	3	4	2	3	I. r.
Balácsi Dénes, öszt.	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	1	kit.
Balog Tamás, öszt.	2	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	3	1	kit.
Bors Benedek	4	3	3	4	4	3	3	4	4	4	4	3	.	I. r.
5 Fejér Albert, öszt.	2	2	2	1	3	3	3	2	4	2	2	2	3	I. r.
Gál Miklós, öszt.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	1	kit.
Imre Ferencz, öszt.	3	3	1	2	3	3	3	3	3	3	3	3	1	I. r.
Jelinek Rezső, öszt.	3	3	2	3	3	3	1	3	2	4	4	4	2	I. r.
Lázár Móricz, v. e. k.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
10 Petres András, öszt.	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	.	2	kit.
Soó Gáspár, öszt.	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	1	kit.
Szacsvay András	2	2	1	1	3	2	3	1	2	2	1	3	.	I. r.

NYOLCZADIK OSZTÁLY.

Ábrahám Zakariás	3	3	1	3	3	3	3 ^{3/4}	2	4	3	2	.	1	I. r.
Csiby Péter, öszt.	3	2	1	1	3	2	3 ^{3/4}	1	2	1	1	1	2	I. r.
Fülei Lajos	4	3	2	2	3	3	3	3	4	3	3	3	2	I. r.
Gerich Gyula	4	3	1	3	3	1	2	1	2	2	2	1	2	I. r.
5 Lázár Lajos, öszt.	3	2	1	1	2	3	3	2	3	2	2	1	1	I. r.
Léstyán József, öszt.	2	2	1	1	2	2	2	1	2	2	1	1	2	jel.
Papp András, öszt.	2	2	2	3	3	3	3	3	4	3	3	2	2	I. r.
Szakács Balázs	3	2	1	1	2	2	2	2	3	2	1	2	2	jel.
Szentpály Dávid, öszt.	2	1	1	1	2	1	2	1	2	1	1	3	2	jel.
10 Tankó Sámuel, öszt.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	kit.

Ezen VIII. oszt. közül az érettségi vizsgálatot kiállotta egy kitünő, két dícséretes, négy jó és három elégséges eredménnyel.

A beírt tanulók összes száma: 109. — Az év végén: 103.

Az érdemsorozatban használt számjegyek értelme.

Számjegy	Magaviseletre nézve	Szorgalomra nézve	Előmenetelre nézve
	a n n y i m i n t		
1	példás	ernyedetlen	kitűnő
2	dicséretes	kitartó	jeles
3	jó	kellő	jó
4	törvényszerű	hanyatló	elégséges
5	nem törvényszerű	csekély	elégtelen
6	—	semmi	rosz

Egyéb rövidítések magyarázata:

g. kath. = görög katolikus; h. v. = helvét vallású; ism. = ismétlő; öszt. = ösztöndíjas; v. e. k. = vizsgálatok előtt kilépett; v. m. = vizsgálatlan maradt; kit. = kitűnő; jel. = jeles; I. r. = elsőrendű; II. r. = másodrendű.

Statistikai kimutatás.

Osztály	Vallási tekintetben					Nemzetiségi tekintetben			
	R. kath.	G. kath.	G. kel.	Hélv. v.	Összesen	Magyar	Német	Román	Összesen
I.	22	—	—	1	23	23	—	—	23
II.	17	1	—	1	19	18	—	1	19
III.	13	—	—	—	13	12	—	1	13
IV.	14	—	—	—	14	14	—	—	14
V.	11	—	—	—	11	11	—	—	11
VI.	7	—	—	—	7	7	—	—	7
VII.	12	—	—	—	12	12	—	—	12
VIII.	10	—	—	—	10	10	—	—	10
I—VIII.	106	1	—	2	109	107	—	2	109

J e l e n t é s.

A tanári testület, mely ez év kezdetén négy új tagot nyert, (ezek: Csiby Tamás, Kóródy Endre, Poszler János és Mórícz Gyula. Lásd a tanári kar rovatában) örömmel nézett szembe a tanítás és neveléssel járó bokros és igen terhes teendőivel s Istenben vetett bizalommal minél nagyobb sikerre törekedve kezdé meg és folytatá működését; azonban tetszett az isteni gondviselésnek úgy rendelkezni, hogy az öröm üroimmal vegyíttessék, mert a testület veterán és buzgó tagját Lakatos János világi tanárt, a ki csak ezen gymnasiumnál a 20-ik évet tölti vala, összesen pedig 35 évet — april 18-án négy heti súlyos betegség után jobblétre szólítá. — De ha megszorított az ő halála, hagyott ő maga vigasztalást is. Fennmaradt emléke, megjelölve egy önmaga által emelt oszloppal: hagyott t. i. alapítványul egy szegény székely ifju nevelésére 2 darab földet, mely ez idő szerint megér 2000 ft o. é. Helyét betegsége alatt és halála után a testület többi tagjai, különösen: Daróczy, Kóródy, Kovács, Lukácsfy és Török tanárok pótolták.

Eszmetársulatnál fogva itt van helye egy második véghagyomány megemlítésének: néhai Konez Klára özv. Botta Györgyné, Sz.-Ábrahámról (Udvarhelyszék) a közezőlok bámulatos felfogásáról tanuskodó végrendeletében gymnasiumunkról sem feledkezett meg, hagyományozván az önképző-körben kitűnő ifjak jutalmazása végett alapítványul 400 o. é. frtot.

Igaz ugyan, hogy mindkét végrendelet még törvénszéki tárgyalás alatt van; de alapos reményünk van, hogy a részünkre kijelölt hagyatékhöz hozzájuthatunk.

Eljen a két hagyományozó emléke örökké s részésüljenek a tulvilágban is az örök élet boldogságában!

A tanári testület főgondjai közé tartozott az önkeze által ültetett csemetének oly módon való ápolása, hogy az valamikor terebélyes fává nőhesse ki magát: értjük a zenedealap gyarapítását. E czélt csak nemesen érdeklődő nemesszivü jóltevők által érhetni el, hozzájárulván a tanári testület magamegeröltetése is. Erre vonatkozólag a lefolyt év eredménye így áll: Kovács Domokos volt polgármester úr adott 7 frt 50 kr, régi adósságból bejött

10 frt, püspök urunk 2 excja ez évre is kegyeskedett megküldeni 10 frt, Latky Miklós reáltanár úr adott 2 frt, az ifjuság által rendezett színi előadás december 26. és 27-én jövedelmezett 149 frt 3 krt, Boros Károly úr befizette ez évre is az ígért 1 frt, ftdő Demeter Endre esperes-plébános úr 5 frt, püspök urunk ő nmlga látogatása alkal-mával ismét kegyesen adományozott 20 frt, néhai Lakatos János tanártársunk hagyatékából 5 frt, ez évi szaporodás tehát összesen 209 frt 53 kr, melylyel együtt az egész tőkeállás ma 802 frt 40 kr.

A kamatok még mind tőkésítettnek, s ezért az ifjak, kik a zenetanulásra önként vállalkoztak, a tanítót ez évben is sajátjukból fizették, hozzájárulván a tanári testület is egész éven át 6 frt 50 kr pótlással havonként.

A gymnasium könyvtára ez évben 36 db könyvvel gyarapodott, melyek részint a gymnasiumi 84 ftnyi átalány egy részéből vásároltattak, részint ingyen küldettek.

Az adományozók közül hálás tisztelettel említendők: Aigner Lajos, Hoffmann és Molnár, Nagel Bernát, Heckenast Gusztáv könyvtáros és kiadó urak; továbbá Kolozsvár város képviselő-testülete, a kolozsvári m. kir. egyetem tanácsa, Gyertyánffy István képezdei igazgató és a magyar tudományos akademia, mely az akademiai értesítő és értekezésekből 39 füzetet volt szíves megküldeni, melyek a fennebb jelzett könyvek közé nincsenek beszámítva.

Ide járul a gymnasiumnak járó „Népiskola“ és „Természet“; továbbá négy folyóirat: „Az országos közép-tanodai tanáregylet közlönye“, „Magyar nyelvőr“, „Magyar tanügy“ és „Földrajzi közlemények“; valamint a különböző tanintézetek által megküldött érdemsorozatok és tudósítvány-példányok, összesen 93 db.

Az ifjusági könyvtár ez évben 21 drbbal szaporodott; ezek közül 3 db Baráczy Albert tanár és ifjusági könyvtárőr ajándéka.

A természettani eszközök szaporítására a tandíjból 103 frt 50 kr utalványoztatott; de az eszközök csak ezután fognak megjöni.

A tornaeszközök javítása és szaporítására a tanulmányi alapból a szokott évi 20 frt ez évre is kiadatott.

Tan- és nevelőintézetünknek ez évben magas látogatókhoz volt szerencséje, u. m. az erdélyi kath. és állami középtanodák megvizsgálására kiküldött vall. és közokt. miniszteri biztos Mészáros Nándor úr ő nghoz, május 17—21-ig, erdélyi püspök dr Fegarasy Mihály úr ő nagyméltóságához május 28. 29., kir. tan. és erdélyi tanke-rületi főigazgató Páll Sándor úr ő nghoz az érettségi vizsga megtartása végett jul. 11. 12-én.

Az érdemesebb tanulók megjutalmazása s ez által a buzgalom élesztése végett kegyeskedtek adakozni: a) a szónoklat és szavallatban kitünőbbek részére ftdő Demeter Endre esperes-plébános úr 5 frt, ntdő Poszler János növeldei igazgató és főgymn. tanár 4 frt, Lukácsfy Manó főgymn. tanár 2 frt, Solymosy János gyógyszerész úr 5 frt. b) A hittan tanulásában s annak megfelelő magaviseletben legkitünőbb ifju jutalmául egy névtelen asszonyság 5 frt. c) A legjobb eredeti magyar dolgozatra: tkts Tibád Antal széki alkirálybíró úr 1 aranyat, tkts Daraghy Béla ügy-véd úr 1 ezüst frt, tkts Tókos Alajos telekkönyvi hivatalnok úr 1 ezüst frt. d) A zenében kitünőbbek számára: Csiby Tamás tanár 1 frt ezüst tallért; Daraghy Béla ügyvéd úr 1 frt ezüstpénzben. e) A rajzban kitünőknek Csizsér Péter rajz- és szépirástanár 5 frt, s ugyan ő a legszebben írónak 1 frt. f) Kóródy Endre főgymn. tanár Petres András 7-ik oszt. tanuló számára, mint a ki szegény csiki fiu létere minden tantárgyból kitünőnek mutatta magát, 2 ft o. é.

Megjutalmazandóknak ítéltettek a) szavallásért: Fülel Lajos 8. oszt. 3 frt, Lázár Lajos 8. o. 3 frt, Balázi Dénes 7. o. 4 frt, Balog Tamás 7. o. 3 frt, Gáspár Balázs 6. o. 3 frt o. é. b) Hittantanulás s magaviseletért: Tankó Sámuel 8. oszt. 5 frt o. é. c) Eredeti magyar munkáért Tankó Sámuel 8. oszt. 1 arany, Fülel Lajos 8. o. 2 ezüst frt. d) A fuvolában legkitünőbb Balázi Dénes 7. o. 2 ezüst frt. e) Rajzért Balázs András 4. oszt. 3 frt, Sebestyén Mózes 3. oszt. 2 frt. f) Szépirásért Incze Antal 4. oszt. 1 frt o. é.

A pénzen kívül kiosztatott még mint magánadomány a latin remekírók műveiből 9 db könyv, melyeket a Lukácsfy Manó tanártársunk által a nmlgu püspök urnak felajánlott 70 dbból ő nmlga jóviseletű és kitünő, vagy jeles előmenetelű tanulók megjutalmazása végett kegyeskedett áttenni.

Ezen adományból kaptak Biális Ferencz és Soó Dénes VI. oszt. tanulók 1—1 db Virgiliust; Balázs András, Süller István, Tamás Albert és Tamási Áron IV. oszt. tanulók 1—1 db Ovidiust; Péterfi Gáspár, Sebestyén Mózes és Szabó János III. o. tanulók 1—1 db Julius Caesart.

Végül szokás szerint az algymnasium tanulói közül mindazok, kik kitünő, vagy jeles osztályzatot nyertek, jutalmat kaptak azon könyvekből, melyek a tanulmányi alapból járó 21 frton szoktak e célra bevásároltatni.

Legyen Isten áldása az ifjuság jutalmazóin, úgy tan- és nevelőintézetünk minden lelkes jöltevőin!

F i g y e l m e z t e t é s.

A jövő tanév október 1-én kezdődik, még pedig úgy, hogy 1., 2., 3. és 4. napján a beírások történnek, s egyszersmind a jelenlenni óhajtó szülők kedvéért a fölvételi, javító-, pót- és magánvizsgák tartatnak. 5-én a Szentlélek segítségül-hívása után az iskola ünnepélyesen megnyitattik, 6-án pedig megkezdődik a rendes tanítás és ha a szükség úgy kívánja — folytatattak a fennebb jelzett vizsgálatok.

A gymnasium 1-ső osztályába csak a 9-ik évet betöltött, vagy idősb növendék vétethetik fel, a 4-ik elemi osztályból hozott általános kielégítő bizonyítvány és keresztlevél előmutatása mellett; s ha a fölvételi vizsgálatot is kielégítő eredménnyel kiállotta.

A t. szülők vagy gyámnokok kéretnek a beírásra kitűzött napokon beiratás végett pontosan és személyesen megjelenni, annyival is inkább, mert az igazgatóság híre, s beleegyezése nélkül szállást fogadni nem szabad.

A beírások alkalmával minden tanuló köteles tandíj fejében egész évre 4 frtot, ifjusági könyvtári illetékül pedig a felgymnasiumban 50, az alsóban 25 krt befizetni.

Azon tanulók, kik pót- vagy javító-vizsgálatot szándékoznak tenni, eziránti folyamodványaikat augusztus hó 8-ig a gymn. igazgatóságához kötelesek benyújtani. Későbbi kérvények csak a rendkívüli akadály bizonyítása esetében vétethetnek figyelembe.

Sz.-Udvarhelytt, 1873. évi július hó 27-én.

Bors Lázár, s. k. igazgató-tanár.